

δρων για τὸν σοσιαλισμὸν συγίσταται σὲ μιὰ «αὖξηση» ή σὲ μιὰ «ἐντατικοποίηση» τῶν ἀντικειμενικῶν ἀντιφάσεων (δηλ. ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν δράση τῶν τάξεων η καθορισμένη ἀπὸ αὐτὲς μοιραῖα αὐτῇ η δράση) τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἐχουμε δεῖξει στὸ πρῶτο μέρος αὐτοῦ τοῦ κειμένου δτὶ κάθε οἰκογομική δυγαμική τῶν «ἀντικειμενικῶν ἀντιφάσεων» ήταν φανταστική. Προσθέτουμε δτὶ ἀπὸ τὴν ἀποψῆ τῆς ἐπαναστατικῆς προοπτικῆς αὐτῇ εἶναι περιττή. Οἱ γελοῖες ἔκφράσεις τῶν «συνεχῶς αὖξανομένων ἀντιφάσεων» τῶν πάντα πιὸ «βαθειῶν κρίσεων» πρέπει νὰ ἀπορριφθοῦν στὴν φωνηθήκη τῶν σταλιγμικῶν ἐπωδῶν. Οἱ ἀντιφάσεις δὲν μποροῦν νὰ αὖξανούται γιατὶ αὐτὲς δὲν εἶναι περικοκλάδες. Εἶναι δύσκολο νὰ φανταστοῦμε «ἀντικειμενικές κρίσεις» πιὸ βαθειές ἀπ' αὐτὲς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς Εὐρώπης τὸ 1933 η στὴν Γερμανία καὶ σὲ δὴ τὴν ἡπειρωτική Εὐρώπη τὸ 1945. Η ἔξαρθρωση τῆς κατεστημένης κοινωνίας τότε ήταν δλοκληρωτική. Σὲ τὶ θὰ συνίσταται λοιπὸν μιὰ πιὸ «βαθειά» κρίση στὸ μέλλον; Στὴν ἐπανεμφάνιση τῆς ἀνθρωποφαγίας; Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι νὰ ξέρουμε ἀν «κρίσεις δλοένα καὶ πιὸ βαθειές» θὰ κάνουν τὴν παρουσία τους στὸ μέλλον — κρίσεις ἐπίσης βαθειές δσο γίνεται θὰ υπάρχουν καὶ θὰ ἔξακολουθοῦν νὰ υπάρχουν δσο θὰ διαρκεῖ ὁ καπιταλισμός, ἀλλὰ ἀν θὰ υπάρχει ὁ παράγων ἐκείνος τοῦ δποίου η ἀπουσία δὲν ἔχει δυνατή τὴν ἐπαναστατική μεταμόρφωση αὐτῶν τῶν κρίσεων στὸ παρελθόν, δηλ. η συνειδητὴ ἐπέμβαση τοῦ προλεταριάτου. Γιατὶ δὲ γ υπάρχει παρὰ ἔνας δρός γιὰ τὸν σοσιαλισμὸν ποὺ δὲν εἶναι οὕτε «ἀντικειμενικός» οὕτε «ύποκειμενικός» ἀλλὰ ιστορικός: η υπαρξη τοῦ προλεταριάτου σὰν τάξη ποὺ μέσα στὴν πάλη του ἀναπτύσσεται σὰν φορέας σοσιαλιστικοῦ σχεδίου.

Μ' αὐτὰ δὲν θέλουμε νὰ ποῦμε δτὶ ὁ καπιταλισμὸς μένει ὁ ἔδιος ἐν σχέσει μὲ τὶς ἐπαναστατικὲς δυνατότητες, δτὶ η «ἀντικειμενική» του ἔξέλιξη μᾶς εἶναι ἀδιάφορη ἀφοῦ μὲ κάθε τρόπο αὐτὸς παράγει κρίσεις καὶ δτὶ καὶ στὸ 1961 δπως καὶ στὸ 1871 τὸ ζήτημα

παραμένει τὸ ἕδιο δηλ. τὸ προλεταριάτο θὰ ἥταν ἴχανὸν νὰ ἐπέμβει καὶ νὰ προχωρήσει μέχρι τὸ τέλος. Αὐτὴ ἡ ἀκαιρη ἀποφη, αὐτὴ ἡ ἀγάλυση τῆς ἐπαναστατικῆς ούσίας δὲν ἔχει τίποτε κοινὸν μὲν· τὸ ποὺ λέμε, ἥδη γιαυτὸν τὸν πρῶτο σοβαρὸ λόγο: δὲν ὑπάρχει ἐπανάσταση δίχως τὸ προλεταριάτο καὶ τὸ προλεταριάτο εἶναι προέδυ τῆς καπιταλιστικῆς ἐξέλιξης. Εἶναι τὸ ἕδιο τὸ κίνημα τοῦ καπιταλισμοῦ ποὺ προλεταριστοιώντας τὴν κοινωνία ἐπεκτείνει — καὶ ἐδῶ πρόκειται διλότελο μὲ τὴν ποσοτικὴ ἔννοια τῆς λέξης — τὴν βάση μιᾶς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, γιατὶ πολλαπλασιάζει καὶ κάνει τελικὰ τὴν πλειοψηφία μέσα στὴν κοινωνία μιὰ μάζα ἐργαζομένων μισθωτῶν ἐκμετάλλευμάνων καὶ ἀλλοτριωμένων. — Δεύτερον γιατὶ δὲ τρόπος μὲ τὸν δποῖον ζεῖ καὶ ἐπικρίνει τὸ καθεστώς τῆς ἐκμετάλλευσης ἔνας προλετάριος εἶναι ριζικὰ διαφορετικὸς ἀπ' αὐτὸν Ἑγέρος φτωχοῦ χωρικοῦ. "Οτι παρ' δλο ποὺ οἱ οἰκονομικὲς ἀντιφάσεις Ἑγέρος ἀρχαῖκοῦ καπιταλισμοῦ κάνουν νὰ πεθαίγει τῆς πενιας δὲ φτωχὸς χωρικὸς αὐτὸ δὲν τὸν φέρνει καθόλου κοντὰ στὸν σοσιαλισμό. Ἀλλὰ δὲ σύγχρονος μισθωτὸς μιᾶς μεγάλης ἐπιχείρησης ἀπ' τὴν πεῖρα του τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ τῆς καταπίεσης στὴν ἐργασία δὲν μπορεῖ νὰ καταλήγει παρὰ σὲ συμπεράσματα γιὰ τὴν ἀνάγκη μιᾶς σοσιαλιστικῆς ἀναδιοργάνωσης τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κοινωνίας.

Ἀνάμεσα στὸν φτωχὸ χωρικὸ καὶ στὸν σοσιαλισμὸ ὑπάρχει σὰ νὰ ποῦμε μιὰ ἀπειρία ψευτολύσεων. Ἀνάμεσα στὸν σύγχρονο μισθωτὸ καὶ τὸν σοσιαλισμὸ καμμιὰ (ἐκτὸς ἀπὸ ἀτομικὲς λύσεις ποὺ δὲν ἀφοροῦν πιὰ τὴν τάξη). Γιὰ τὸ ρωσσικὸ προλεταριάτο τὸ 1917, ἡ ἀγροτιὰ ἥταν ἔνας πελώριος κριός τοῦ δποίου τὸ βάρος ἐπέτρεψε νὰ ἀγατραπεῖ δὲ τσαρισμὸς ἀλλὰ ἐν συνεχείᾳ αὐτὸ τρομακτικὰ ἔβαρυνε καὶ ἔφραξε τὴν πορεία τῆς ἐπανάστασης. Δὲν ὑπάρχει κοινὸ μέτρο ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποφη ἀνάμεσα στὴν ρωσσικὴ κατάσταση τοῦ 1917 καὶ στὴν ἀμερικανικὴ, εὐρωπαϊκὴ ἡ ρωσσικὴ σήμερα, ἀκριβῶς γιατὶ ἡ ἐξέλιξη τοῦ καπιταλισμοῦ ἔχει δημιουργήσει σ' αὐτὴ τὴν κοινωνία μιὰ τεράστια πλειοψηφία μισθωτῶν γιὰ τοὺς δποίους δταν θὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν ἀδράγειά τους, μόνον οἱ σοσιαλιστικὲς λύσεις θὰ φανοῦν δυνατές. Τὸ προλεταριάτο μόνον εἶναι μία ἐπαναστατικὴ τάξη γιατὶ μόνον σ' αὐτὸ τίθεται στὴν καθημερινή του ζωὴ τὸ κεντρικὸ πρόβλημα τοῦ σοσιαλισμοῦ ἡ τύχη τῶν ἀγθρώπων στὴν παραγωγή. — Τέλος γιατὶ ἡ καπιταλιστικὴ συγκέν-

τρωση προσφέρει τὰ πρῶτα στοιχεῖα μιᾶς συλλογικῆς δργάνωσης τῆς κοινωνίας καὶ ἡ ἐξέλιξή της παραπέμπει διαρκῶς τοὺς ἀνθρώπους στὸ πρόβλημα τῆς συγολικῆς δργάνωσης.

Ἄπὸ τὴν ἀντικειμενικὴν διάρθρωσην ὁ σημεριγὸς καπιταλισμὸς κάνει τὸν καθένα γὰρ βλέπει μέσα στὴν ἔργασία του καὶ μέσα στὴν ζωὴ του τὸ πρόβλημά του σὰν πρόβλημα κατάργησης τῆς ἀλλοτρίωσης, τῆς διαιρεσῆς ἀνάμεσα σὲ διευθύνοντες καὶ ἐκτελεστὲς —καὶ αὐτὸν τὸν κάνει γὰρ βλέπει ἐπίσης ἀμέσως ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνίας εἶναι τῆς ἴδιας φύσης ἀκριβῶς γιατὶ τείνει γὰρ μεταμορφώσῃ τὴν κοινωνία σὲ μιὰ τεράστια γραφειοκρατικὴ ἐπιχείρηση.— “Οσο περισσότερο ἡ γραφειοκρατικὴ δργάνωση τοῦ καπιταλισμοῦ ἐπεκτείνεται καὶ καλύπτει τὴν κοινωνία τόσο περισσότερο δλεῖσθαι συγχρούσεις τείνουν γὰρ πάρουν τὸν τύπο τῆς θεμελιώδους ἀγτιφασῆς τοῦ συστήματος. Ἡ πεῖρα τῆς κοινωνίας τείγει ἔτσι νὰ ἐνοποιηθεῖ, εἶναι ἡ ἴδια σύγκρουση ποὺ τὴν ζοῦγε δλοι καὶ παγτοῦ στὴν καθημερινὴ μοῖρα τους. Ἡ ἴδια ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ καταστρέφει τὰ «ἀντικειμενικὰ» θεμέλια τῆς ὑπαρξῆς μιᾶς διευθύνουσας τάξης συγχρόνως τεχνικὰ (κάθε σχεδιάστρια γραφειοκρατία μπορεῖ εύθὺς ἀπὸ τώρα γὰρ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ ἡλεκτρογικοὺς ὑπολογιστὲς) καὶ κοινωνικὰ (ἀποκαλύπτοντας τὸν καθαρὸν ἀργοτέλεστον τὸν διευθυνόντων στὰ μάτια τῶν ἐκτελεστῶν). Αὕτη κάνει γὰρ γεννηθεῖ μιὰ ἀπαίτηση λογικῆς διεύθυνσης τῆς κοινωνίας στὴν δύοιαν διαρκῶς ἐναντιοῦται μὲ τὶς πράξεις της. Τέλος αὕτη προσφέρει δλοένα καὶ περισσότερο τὰ στοιχεῖα τῶν μελλοντικῶν σοσιαλιστικῶν λύσεων.

Ἄλλα ὑπογραμμίζουμε δτὶ κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς παράγοντες δὲν ἔχει θετικὴ σημασία ἀφ' ἑαυτοῦ του, ἀγεξάρτητα ἀπὸ τὴν δράση τῶν ἀνθρώπων γιατὶ δλοι εἶναι ἀντιφατικοὶ ἢ ἀμφίβολοι. Ἡ προλεταριοποίηση τῆς κοινωνίας συνοδεύεται ἀπὸ τὴν Ἱεράρχησή της καὶ αὐτὸν δὲν σημαίγει ὅπως τὸ εἶχε πιστέψει ὁ Μάρξ δτὶ μὲ δράκα ὑπερκαπιταλιστῶν θὰ δρεθεῖ μιὰ μέρα ἀπομονωμένη στὴ μέση ἀπὸ ἔναν ὠκεανὸν προλεταρίων. Ἡ τεχνικὴ ἐξέλιξη ἡ δύοια θὰ ἔδινε τεράστιες δυνατότητες σὲ μιὰ ἐπαναστατικὴ ἐξουσία παρέχει ταυτοχρόνως στοὺς καπιταλιστὲς τὰ μέσα δίας γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τους πάνω στὴν κοινωνία ποὺ ξεπερνᾷ κάθε τί ποὺ μποροῦμε γὰρ φανταστοῦμε. Ἡ διάδοση τῆς τεχνολογικῆς γνώσης πάει ζευγαρωτὰ μὲ ἔκεινο ποὺ δ Γκιγιώμι ἔχει ὄνομάσει ἔνα τρομακτικὸν νέο ἀλφαρ-

τισμό. Ή εξέλιξη τοῦ καπιταλισμοῦ είναι έπισης, τὸ ἔχουμε ἀπὸ καιρὸ πεῖ, μιὰ ἀνάπτυξη τῆς καταγάλωσης ποὺ φαίνεται κατὰ τὴν διάρκεια μᾶς ὀλόχληρης περιόδου στοὺς ἐκμεταλλευμένους σὰν μιὰ λύση μεταλλαγῆς. Ή κρίση τῶν ἀξιῶν ἀφήνει τὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία σχεδὸν ἀκυβέργητη, ἀλλὰ σ' αὐτὴν τὴν κρίση παρασύρονται έπισης οἱ ἀξιεσ, οἱ ιδέες καὶ οἱ δργανώσεις ποὺ εἶχε γεννήσει τὸ ἵδιο τὸ προλεταριάτο. Ἐν συντομίᾳ: μιὰ νικηφόρος ἐπανάσταση ἔγινε στὴν Ρωσία τὸ 1917 αὐτὴ κατόπιν δὲν εἶχε συνέχεια στὶς πιὸ προχωρημένες χῶρες. Οἱ ἐπαναστάτες δὲν κατεῖχαν κεφάλαια τοποθετημένο στὴν τράπεζα τῆς ἴστορίας ποὺ ἀγαποκιζόμενο θάσισσωρεύονταν.

"Ἄγ μάρχει λοιπὸν μιὰ ὠρίμανση τῶν ὅρων τοῦ σοσιαλισμοῦ αὐτὴ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι μιὰ ὠρίμανση τῶν «ἀγτικειμενικῶν» ὅρων γιατὶ ὅροι καθαρὰ ἀντικειμενικοὶ ἀφ' ἑαυτοῦ τους δὲν ἔχουν καθωρισμένη σημασία. Αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ μιὰ πρόοδος μᾶς ἄλλης φύσης. Κι αὐτὴ τὴν πρόοδο τὴν διαπιστώνουμε διταν δοῦμε τὴν ἀλληλουχία τνῶ ἐργατικῶν ἐπαναστάσεων. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀγιοῦσα καμπύλη ποὺ συγδέει τὶς κορυφὲς τῆς προλεταριακῆς δράσης ἀπὸ τὸ 1848 στὸ 1871 στὸ 1917 καὶ στὸ 1956. Ἐκεῖνο ποὺ ἦταν στὸ Παρίσι τὸ 1848 ἡ ἀόριστη διεκδίκηση μιᾶς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἰσότητας ἔγινε τὸ 1917 ἡ ἀπαλλοτρίωση τοῦ καπιταλισμοῦ. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀργητικὸ καὶ ἀκόμα ἀπροσδιόριστο ἀντικείμενο μεταγγίστηκε μὲ τὴν κατοπινὴ πεῖρα καὶ ἀναπληρώθηκε στὴν οὐγγρικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1956 μὲ τὴ θετικὴ ἀπαίτηση τῆς κυριαρχίας τῶν παραγωγῶν στὴν παραγωγή, τὴν ἐργατικὴ διεύθυνση. Ή μορφὴ τῆς πολιτικῆς ἔξουσίας τῆς τάξης προσδιορίστηκε ἀπὸ τὴν Κομμούνα τοῦ 1871 στὰ Σοβιέτ τοῦ 1917 καὶ ἀπὸ αὐτὰ στὸ δίκτυο τῶν ἐργατικῶν συμβουλίων τοῦ 1956.

"Ἅγ μάρχει λοιπὸν ἕνα προτσὲς διακοπτόμενο βέβαια καὶ ἀγτιφατικὸ ἄλλὰ θετικὸ ποὺ δὲν εἶναι «ἀγτικειμενικὸ» μ' αὐτὴ τὴν ἔνγοια δτὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐγγαρκώμενης της της ἐργατικῆς δράσης. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὅχι περισσότερο ἕνα προτσὲς ἀπλῶς «ύποκειμενικὸ» διαμόρφωση καὶ ἐκπαίδευση τῶν ἐργατῶν διὰ μέσου τῶν περιπετειῶν τῆς

δράσεώς τους. Δὲν υπάρχει πεῖρα πού κατακαθίζει στήγη έργατική τάξη μὲ μιὰ πραγματική ἔννοια. Δὲν υπάρχει μνήμη τοῦ προλεταριάτου γιατὶ δὲν υπάρχει «συγειδηση τοῦ προλεταριάτου» ὀλλοιῶς παρὰ σὰ μεταφορική ἔκφραση. Καὶ ἀκόμα στοὺς έργατες ἀτομα στὶς περιόδους ποὺ μεσολαβοῦν ἀπὸ τὶς ἐπαναστατικὲς φάσεις, μάταια θὰ ἀναζητούσαμε στὸν περισσότερο χρόνο τὴν καθαρὴ μνήμη τῶν γεγονότων, τὴν συγειδητὴν τους ἐπεξεργασία, τὴν σαφῆ προπαρασκευὴν ἐνὸς νέου προσδιορισμοῦ τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν μέσων. Δὲν θὰ βροῦμε γενικὰ παρὰ σύγχυση, ἀστάθεια καὶ συχνὰ ἐπαγεμφάγιση ἀντιδραστικῶν ἰδεῶν.

Πῶς γίνεται αὐτὴ ἡ πρόοδος; Ἐν μέρει βέβαια ἀπὸ μιὰ μαθητεία ἢ μιὰ συγειδητὴ πεῖρα δρισμένων στοιχείων —καθόλου δὲν θέλουμε νὰ μειώσουμε τὸν ρόλο τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ πεῖρα μιᾶς «πρωτοπορίας» — θὰ παιξει τὸν ρόλο τοῦ καταλύτη στήγη ἀρχὴ τῆς νέας φάσης τῆς έργατικῆς δραστηριότητας, ἢν ταυτοχρόνως ἡ έργατικὴ τάξη ἔχει γίνει περισσότερο ἱκανὴ γὰρ ἀφομοιώση τὰ νέα συμπεράσματα ἢν αὐτὴ ἦταν ἥδη προετοιμασμένη γιὰ μιὰ νέα καὶ ἀνώτερη φάση δραστηριότητας. Τί σημαίνει αὐτὴ ἡ προετοιμασία; «Οτι στὸ μεταξὺ ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἐπαναστατικὴ του δράση ἢ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ του δραστηριότητα, τὸ προλεταριάτο ἔχει μεταμορφώσει τὴν κοινωνία καὶ συνεπῶς ἐπίσης τοὺς δρους τοῦ προβλήματος. Σὲ κάθε στιγμὴ ἡ πεῖρα τοῦ προλεταριάτου διαμορφώνεται ἀπὸ τὴν παροῦσα πραγματικότητα καὶ ὅχι ἀπὸ τὰ «μαθήματα τοῦ παρελθόντος». Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ παροῦσα πραγματικότητα περιέχει μέσα τῆς τὰ ἀποτελέσματα τῆς περασμένης δράσης γιατὶ αὐτὴ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ προϊόν τοῦ προηγουμένου σταθμοῦ τῆς πάλης τῶν τάξεων. Στὸ παρὸν βρίσκονται ἐναποθειμένα σὰν μέρος τῆς μετασχηματισθείσης πραγματικότητας τὰ ἀντικείμενα ποὺ ἐν μέρει πραγματοποιήθηκαν καὶ ἐκεῖνα ποὺ πραγματοποιούμενα ἔχουν ἀλλάξει ἔννοια, οἱ νίκες καὶ οἱ ἦτες, οἱ ἀλήθειες καὶ τὰ λάθη ἀπὸ προηγούμενα. Μεταμορφώνοντας τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα μὲ τὴν ἀκατάπαυστη κρυφὴ ἡ φανερὴ δράση του τὸ προλεταριάτο μεταμορφώνει ταυτοχρόνως τοὺς δρους τῆς μεταγενέστερης συγειδητοποίησής του καὶ ἀναγκάζεται σὰ νὰ ποῦμε αὐτὸ τὸ ἴδιο νὰ φέρει τὴν πάλη του σ' ἓνα ἐπίπεδο πιὸ ὑψηλό, σ' αὐτὸ τοῦ ἐπόμενου σταθμοῦ.

Αὐτὴ ἡ ἐπίμονη διαλεκτικὴ στήγη ταξικὴ πάλη δὲν προσδιορίζε-

ται ἀπὸ καμιὰ μαγεία, δὲν ἔκφράζει μιὰ προεγκαταστημένη ἀρμονία, οὔτε ἀποδειχνύει δτὶς ὁ κομμουγισμὸς ἔχει δριστεῖ ἀπὸ μὰ ἐπαναστατικὴ θεία πρόνοια σὰν σκοπὸς τῆς ἀνθρώπινης ἴστορίας. Αὐτὸ σημαίνει ἀπλῶς δτὶς δσο οἱ λύσεις ποὺ τὸ προλεταριάτο δοκιμάζει γὰρ θρῆ στὸ πρόβλημά του μένουν «ψεύτικες» μερικὲς τοι; ἀνεπαρκεῖς, τὸ πρόβλημα παραμένει δλόκληρο καὶ κάθε νέα προσπάθεια γὰρ τὸ λύσει πρέπει γὰρ ἀρχίση ξεπεργῶντας ἔχεινο ποὺ οἱ προηγούμενες λύσεις τὸ ἔχουν κάνει στὴν πραγματικότητα. Τὸ προλεταριάτο δοκίμασε γὰρ τροποποιήσεις τὴν κατάστασή του μὲ τὸν ρεφορμισμό.⁹ Απὸ τὴν στιγμὴ ποὺ ὁ ρεφορμισμὸς πραγματοποιεῖται —δπως στὴ Σύγχρονη κοινωνία— δὲν μπορεῖ ἀν ἐπαναλάβει τὴν πάλη του παρὰ γὰρ τὸν ξεπεράσει καὶ γὰρ τὸν καταπολεμήσει ἀφοῦ ὁ ρεφορμισμὸς ἔχει γίνει δλοκληρωτικὸ μέρος τῆς γιὰ καταστροφὴ πραγματικότητας. Τὸ προλεταριάτο μπορεῖ γὰρ δοκιμάσει γὰρ ἀπελευθερωθῆ ἀναθέτοντας τὴν ἔξουσία στὸ κόμμα, δηλ. τελικὰ σὲ μιὰ γραφειοκρατία. Ή ἵδια ἡ πραγματοποίηση αὐτῆς τῆς «λύσης» θὰ δδηγγήσει τοὺς ἔργατες γὰρ τὴν ξεπεράσουν καὶ γὰρ τὴν καταπολεμήσουν δπως κάνανε τὸ 1956, γιατὶ αὐτὴ θὰ δείξει δτὶς ἡ ἔξουσία τῆς γραφειοκρατίας δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἄλλη μορφὴ τῆς καπιταλιστικῆς ἔξουσίας. Τόσο διάστημα δπως ἡ κοινωνία θὰ παραμένει μιὰ ἐκμεταλλευτικὴ κοινωνία ἡ διηγεκῶς διατηρουμένη ἔνταση ἀνάμεσα στὸν σκοπὸ τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὰ μεταβατικὰ σχήματα στὰ δποῖα ἡ ἔργατικὴ δράση ἐμπιστεύεται τὴν ἔξουσία, αὐτὸς δ σκοπὸς θὰ προωθεῖ τὴν ἴστορία πρὸς τὰ ἐμπρός.

Η ώρίμανση τῶν δρων τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ἡ συσσώρευση τῶν ἀντικειμενικῶν δρων μιᾶς πλήρους συγείδησης, συσσώρευση ποὺ εἶναι αὐτὴ ἡ ἵδια τὸ προϊὸν τῆς δράσης τοῦ προλεταριάτου. Κι αὐτὸ τὸ προτσὲς δὲν εἶναι οὔτε «ἀντικειμενικὸ» οὔτε «ὑποκειμενικὸ» εἶναι ἵστορικό. Τὸ ὑποκειμενικὸ δὲν ὑπάρχει ἔχει παρὰ ἐφ' δσογ τροποποιεῖ τὸ ἀντικείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενο δὲν ἔχει ἔχει ἄλλη σημασία παρὰ ἐκείνη ποὺ τοῦ παρέχει σὲ δεδομένη ἀληγούχια καὶ σύγδεση, ἡ δράση τοῦ ὑποκειμένου.

Τὸ πρόβλημα ποὺ δφείλουμε γὰρ θέσουμε εἶναι: αὐτὴ ἡ ώρίμανση, αὐτὴ ἡ προοδευτικὴ διαλεκτικὴ συγεχίζεται στὴ σημερινὴ περίοδο;

Για νὰ τὸ διαπιστώσουμε θὰ θέξουμε τρία ζητήματα: αὐτὸ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐργατικῆς διεύθυνσης, αὐτὸ τῆς γραφειοκρατίας καὶ τῆς πολιτικῆς, τέλος αὐτὸ τοῦ βιωτικοῦ ἐπίπεδου καὶ τῶν ἀξιῶν.

"Εχουμε ἡδη δεῖξει πιὸ πάνω ὅτι οἱ σημερινοὶ ὄροι κάγουν τοὺς ἐργάτες νὰ βλέπουν σὰν ἀμεσο καὶ καθημερινό τους πρόβλημα ἔχειν ποὺ εἶναι τὸ κεντρικὸ πρόβλημα τοῦ σοσιαλισμοῦ: ἡ ἐργασία καὶ ἡ ὄργανωσή της, ὁ ρόλος τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴν παραγωγή, οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων μέσα στὴν ἐργασία — ἐν συντομίᾳ τὸ ζήτημα τῆς διεύθυνσης καὶ τῶν σκοπῶν τῆς ἐργασίας. Ή αὐξάνουσα σπουδαιότητα τῶν ἀγώνων ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τοὺς ὄρους τῆς ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς μέσα στὸ ἐργοστάσιο καὶ ποὺ τοὺς ἔχουμε περιγράψει στὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας, ὅπως ἐπίσης ἡ διεκδίκηση τῆς ἐργατικῆς διεύθυνσης καὶ τῆς κατάργησης τῶν νορμῶν ποὺ ἔθεσαν τὰ οὐγγρικὰ ἐργατικὰ συμβούλια τὸ 1956, πιστοποιοῦν ὅτι δὲν πρόκειται ἐδῶ γιὰ μιὰ θεωρητικὴ ἀπεικόνιση τοῦ μέλλοντος ἀλλὰ γιὰ μιὰ πραγματικότητα ποὺ τὴν εἶδαμε στὴν Οὐγγαρία κάτω ἀπὸ τὸ καθεστὼς τῆς γραφειοκρατίας καὶ στὴν Ἀγγλία καὶ τὶς Ἐγωμένες Πολιτεῖες στὸ καθεστὼς τῆς «μερικῆς» ἵκανοποίησης τῶν στεγὰ οἰκογομικῶν ἀπαιτήσεων καὶ τῆς πλήρους ἀπασχόλησης.

"Οτι ἡ ἀνοδος τῆς γραφειοκρατίας στὴν ἔξουσία στὶς ἀνατολικὲς χῶρες ἔπρεπε νὰ δοθῇσει σὲ μιὰ πεῖρα σχετικὰ μὲ τὴν γραφειοκρατία καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ πεῖρα θὰ κατέληγε ἀργὰ ἡ γρήγορα σὲ ἐπαναστατικὰ συμπεράσματα, ὑπῆρξε γιὰ μᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μιὰ κεντρικὴ ἰδέα. Στὶς ἀγατολικὲς χῶρες ἡ «ἐργατικὴ» γραφειοκρατία ἔχει γίνει κυρίαρχη τάξη, συγεπῶς ἔχειν ποὺ βλέπει τὸ προλεταριατὸ ἀπὸ τὴν γραφειοκρατία του εἶναι ἀμέσως καὶ κατ' εὐθεῖαν ὁ ταξικὸς ἐκμετάλλευτικὸς χαρακτῆρας της. Στὶς δυτικὲς χῶρες ἡ γραφειοκρατοποίηση τῶν «ἐργατικῶν» δργαγώσεων στὸ βαθὺ ποὺ αὐτὲς δὲν ἔχουν ἀκόμα δλοκληρωτικὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸ σύστημα τῆς ἐκμετάλλευσης παρέχει μιὰ πεῖρα σχετικὰ μὲ τὴν γραφειοκρατία σὰν πολιτικὴ διεύθυνση (ἡ συγδικαλιστικὴ) καὶ ἔνεκα αὐτῆς μιὰ ἀποχώρηση τῶν ἐργατῶν ἀπὸ τὴν πολιτικὴ.

"Αλλὰ αὐτὴ παίρνει τώρα ἔνα νέο χαρακτῆρα. Αὐτὸ ποὺ ἔχουμε δνομάσει ἴδιωτικοποίηση ἔχφράζει μιὰ πεῖρα τῆς γραφειοκρατικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ πεῖρα δὲν ἀφορᾶ πλέον ἀπλῶς τὸ περιεχόμενο τῆς πολιτικῆς, αὐτὴ εἶναι ἡ μορφὴ ἡ ἴδια τῆς παραδοσια-

κής πολιτικής, αύτό τὸ ἕδιο τὸ πολιτικὸ γεγονός ποὺ ἔχει ἥδη τεθεῖ. Οἱ ἐργάτες ποὺ ὑστερα ἀπὸ τὴν πεῖρα τοῦ ρεφορμισμοῦ προσχώρησαν στὴν 3η Διεθνὴ ἢ αὐτοὶ ποὺ μὲ τὴν πεῖρα τοῦ σταλινισμοῦ πέρασαν στὸν τροτσκισμό, κριτικάρισαν καὶ ξεπέρασαν μιὰ δρισμένη πολιτικὴ θέλοντας νὰ τὴν ἀντικαταστήσουν μὲ μιὰ ἄλλη. Ἐλλὰ ἡ σημερινὴ ἐργατικὴ τάξη ἀπορρίπτει αὐτὴ τὴν ἕδια τὴν πολιτικὴ δραστηριότητα ἀγεξάρτητα ἀπὸ τὸ περιχόμενό της. Ἡ σημασία αὐτοῦ τοῦ φαιγομένου δὲν εἶναι ἀπλὴ, ὑπάρχει ἔδω ἀναμφισβήτητα μιὰ ὑποχώρηση μιὰ προσωρινὴ ἀγικαγότητα στὴν ἀντίληψη τοῦ προβλήματος τῆς κοινωνίας ποὺ δὲν εἶναι τίποτε λιγότερο ἀπὸ θετικό. Ἐλλὰ ὑπάρχει ἐπίσης καὶ ἄλλο πράγμα καὶ πιὸ πολύ. Ἡ ἀπόρριψη τῆς πολιτικῆς τέτοια ὅπως ὑπάρχει εἶναι μὲ κάποιο τρόπο ἡ συλλήδηγ ἀπόρριψη τῆς σημερινῆς κοινωνίας. Εἶναι τὸ περιεχόμενο δλῶν τῶν «προγραμμάτων» ποὺ ἀπορρίπτεται γιατὶ δλα συντηρητικὰ ρεφορμιστικὰ ἢ «κομμουγιστικὰ» δὲν ἀντιπροσωπεύουν παρὰ ποικιλίες τοῦ ἕδου τύπου τῆς κοινωνίας. Ἐλλὰ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ ἀπόρριψη τοῦ τύπου δράσης ποὺ ἀντιπροσωπεύει ἡ πολιτικὴ τέτοια ὅπως πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὶς παραδοσιακὲς δργαγώσεις: δραστηριότητα περιορισμένη στοὺς εἰδικούς, ἀποκομμένη ἀπὸ τὶς ἀπασχολήσεις τοῦ πληθυσμοῦ, ὑφασμένη μὲ φέμματα καὶ δολιότητες, χονδροειδής φάρσα μὲ συγέπειες συχνὰ τραγικές.

Ἡ σημερινὴ ἀπολιτικοποίηση εἶναι ὅχι τόσο ἀδιαφορία δσο κριτικὴ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς πολιτικῆς ἀπὸ τὴν ζωὴ, τοῦ τεχνητοῦ τρόπου ὑπαρξῆς τῶν κομμάτων, τῶν συμφεροντολογικῶν κινήτρων τῶν πολιτικῶν. Αὐτὴ διέπει ἐπίσης τόσο τὸ ἀτελέσφορο καὶ τὴν κενότητα τῆς σημερινῆς πολιτικῆς δσο καὶ τὴν μεταμόρφωσή της σὲ ἐπαγγελματικὴ εἰδικότητα. Αὐτὴ περιέχει λοιπὸν σιωπηρὰ μιὰ γέα ἀπαίτηση: αὐτὴν μιᾶς δραστηριότητας ποὺ νὰ ἀφορᾶ ἐκεῖνο ποὺ ἔνδιαφέρει πραγματικὰ στὴν ζωὴ, νέων μεθόδων δράσης, νέων σχέσεων ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους μέσα σὲ μιὰ δργάνωση. Ἐχουμε ἥδη ἐξηγήσει τοὺς παράγοντες ποὺ δδηγοῦν στὴν ὑψωση τοῦ βιωτικοῦ «ἐπιπέδου» καὶ στὴν καταγάλωση, σὰν λύση ποὺ ἀγτισταθμίζει γιὰ μιὰ ἐργατικὴ τάξη ἢ δποία προσωρινὰ δὲν διέπει νὰ εἶναι ἵκανη νὰ δημιουργήσει μιὰ κοινωνικὴ λύση τῶν πραγματικῶν προβλημάτων τῆς. Ἐλλὰ αὐτὴ ἡ ὑψωση τοῦ «βιωτικοῦ ἐπιπέδου» φέρει αὐτὴ ἡ ἕδια τὰ σπέρματα τῆς καταστροφῆς της καὶ αὐτὴ ἡ καταστροφὴ θὰ θέσει —θέτει ἥδη— δλο τὸ πρόβλημα τῶν

ἀξιῶν καὶ τῆς ἔννοίας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Κατ' ἀρχὴν «ἡ ὕψωση τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου» δὲν ἔχει δρια, αὐτὴ γίνεται ἔνα δίχως τέρμα τρέξιμο πίσω ἀπὸ τὸ «πλέον» καὶ τὸ «νέον». Ὑπάρχει πάντα ἔνα ἄλλο «πλέον» ποὺ εἶναι περισσότερο «πλέον» ἀπὸ ἔκεινο, γίγαντας θρησκεία τοῦ νέου πρέπει γὰρ γίνη ἀργὰ ἢ γρήγορα μιὰ τετριμένη ἰδέα σύμφωνα μὲ τὰ δικὰ τῆς χριτήρια. Κατόπιν ἡ ἐπέκταση τῆς κατανάλωσης μὲ τὴν καπιταλιστικὴ της μορφὴ δημιουργεῖ κραυγαλέες ἀντιφάσεις τόσο στην ἀλίμανα τοῦ ἀτόμου δσο καὶ τῆς κοινωνίας. Οἱ ἐργάτης ποὺ ἀποκομιέται μπροστὰ στὴν τηλεόραση ἔξαντλημένος ἀπὸ τὶς ὑπερωρίες ποὺ ἐργάστηκε γιὰ γὰρ τὴν ἀγοράσει, δὲ πληθυσμιὸς ποὺ περγάει τὸν καιρὸ του μποτιλιαρισμένος στὸ ἀτομικὸ του αὐτοκίνητο εἶναι εἰκόνες ποὺ θὰ μποροῦσαν εὔκολα γὰρ πολλαπλασιαστοῦν.

Δὲν μποροῦμε προφανῶς γὰρ προείπουμε πότε καὶ κάτω ἀπὸ ποιά μορφὴ αὐτὴ ἡ φάση θὰ φτάσει στὴν ἔξαντληση της. Ἀλλὰ εἶναι δένδιο δτὶ ἡ συνεχιζόμενη ἐπέκταση αὐτῆς τῆς κατανάλωσης κάνει τοῦ λοιποῦ δυνατὴ μιὰ κριτικὴ καὶ μιὰ ἀποκάλυψη τοῦ τί πραγματικὰ ὑπάρχει κάτω ἀπὸ τὸ θέλγητρό της, θὰ φέρει στὸ φῶς ποιά εἶναι πράγματι ἡ ζωὴ κάτω ἀπὸ τὸν καπιταλισμό, θὰ δεῖξει δτὶ ἡ κατανάλωση αὐτὴ καθ' ἔαυτὴ δὲν ἔχει ἔννοια γιὰ τὸν ἀνθρώπο, δτὶ οἱ ἀνέσεις αὐτὲς καθ' ἔαυτὲς εἶναι κενές.

Ζοῦμε γιὰ γὰρ ἀποκτᾶμε μὲ μιὰ ἐργασία δλοένα καὶ πιὸ παράλογη ἔναν αὐξανόμενο ἀριθμὸ συσκευῶν δλοένα καὶ πιὸ τελειοποιούμενων καὶ δλοένα καὶ πιὸ ἀχρηστῶν; Περνᾶμε τὶς ἔνδομάδες γιὰ γὰρ περιμένουμε τὴν κυριακὴ ποὺ τὴν περνᾶμε κι αὐτὴν στενοχωρημένοι γιὰ τὴν ἔνδομάδα ποὺ θ' ἀρχίσει; Ἡ ἀπὸ τὴν χρήση φθορὰ καὶ οἱ ἐσωτερικὲς ἀντιφάσεις τῆς κατανάλωσης καὶ τῶν καπιταλιστικῶν ἀνέσεων θὰ ἐπαγαθέσουν ἀργὰ ἢ γρήγορα μπροστὰ στοὺς ἐργάτες τὰ πραγματικὰ προβλήματα: πρὸς τὸν ἡ παραγωγὴ καὶ πρὸς τὸν ἡ ἐργασία; Ποιά παραγωγὴ καὶ ποιά ἐργασία; Ποιές πρέπει γιὰ εἶναι οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ποιός πρέπει γιὰ εἶναι δὲ προσανατολισμὸς τῆς κοινωνίας;

Οἱ σημεριγές συγθῆκες θέτουν στοὺς ἐργάτες τὸ πρόβλημα τῆς ἐργατικῆς διεύθυνσης τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς τύχης τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴν ἐργασία. Μὲ τὴν ἀνοδό της στὴν ἔξουσία ἡ γραφειοκρατία ἀποκάλυψε τὸν ἔαυτό της σὰν ἔχθρὸ ποὺ πρέπει γὰρ καταπολεμηθεῖ. Ἡ χειραγώγηση τῶν καταναλωτῶν θὰ φτάσει στὸ τέλος της.

"Όταν τὸ προλεταριάτῳ θὰ κατέθει ἐκ νέου στὴν πάλη θὰ δρεθεῖ ἀπείρως πιὸ κοντά στὰ ἀντικείμενα καὶ στὰ μέσα τοῦ σοσιαλισμοῦ παρὰ σὲ δποιαδήποτε ἄλλη περίοδο τῆς ιστορίας του.

VIII. Γιὰ ἔνα σύγχρονο ἐπαναστικὸ κίνημα.

Μέγει γὰρ **βγάλουμε** τὰ πρακτικὰ συμπεράσματα ἀπὸ δτὶς ἔχουμε πεῖ. Γιὰ **ἔχεινους** ποὺ τὰ ἔχουν καταλάβει αὐτὰ δὲν ἔχουν ἀνάγκη **ἰδιαίτερης δικαιολόγησης**.

1) **Σὰν** δργανωμένο κίνημα τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα πρέπει γὰρ ἀρχίσει γὰρ ἀνοικοδομεῖται ἀπὸ τὸ μηδέν. Αὐτὴ ἡ ἀνοικοδόμηση θὰ δρεῖ μιὰ στέρεη βάση στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐργατικῆς πείρας, ἀλλὰ προϋποθέτει μιὰ ριζικὴ «ρήξη» μὲ τὶς σημερινὲς δργανώσεις τὴν ἰδεολογία τους, τὴν νοοτροπία τους, τὶς μέθοδές τους, τὴν δράση τους. Κάθε τὶ ποὺ ὑπῆρξε καὶ ποὺ ὑπάρχει σὰν ἐγκαταστημένη μορφὴ τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος — κόμματα, συνδικάτα κλπ.— εἶναι ἀνεπανόρθωτα καὶ ἀμετάκλητα ἔπερασμένο, σαπισμένο, δλοκληρωμένο στὴν ἔκμεταλλευτικὴ κοινωνία.

Δὲν μπορεῖ γὰρ ὑπάρχουν θαυματουργικὲς λύσεις. "Ολα πρέπει γὰρ **ξαναγίνουν** μέσω μιᾶς μακριᾶς καὶ ὑπομονετικῆς ἐπίπονης ἐργασίας. "Ολα πρέπει γὰρ **ξαναρχίσουν**, ἀλλὰ θὰ **ξαναρχίσουν** ἀπὸ μιὰ τεράστια πείρα ἐνὸς αἰῶνα ἐργατικοῦ ἀγῶνα καὶ μὲ ἔνα προλεταριάτῳ ποὺ δρίσκεται τόσο κοντὰ δσο ποτὲ στὶς πραγματικὲς λύσεις.

2) Οἱ ἀμφιβολίες ποὺ δημιουργήθηκαν γιὰ τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα ἀπὸ τὶς ἔκφυλισμένες «ρεφορμιστικὲς» καὶ σταλινικὲς «ἐργατικὲς» δργανώσεις πρέπει γὰρ **ἔξαφανιστοῦν**. Ή **ἰδέα** δτὶς δ σοσιαλισμὸς συμπίπτει μὲ τὴν ἐθνικοποίηση τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ τὴν σχεδιοποίηση καὶ δτὶς ἡ οὖσιώδης ἐπιδίωξή του εἶναι — ἡ δτὶς οἱ ἀνθρώποι θὰ ἔπρεπε γὰρ ἐπιδιώχουν — ἡ αὔξηση τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κατανάλωσης, αὐτὴ ἡ **ἰδέα** πρέπει ἀμείλικτα γὰρ καταγγελθεῖ. Ή ταυτότητά τῆς μὲ τὸν βασικὸ προσανατολισμὸ τοῦ καπιταλισμοῦ κάθει μέρα καὶ γίνεται πιὸ φανερή. Η ἀναγκαία μορφὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ δηλ. ἡ ἐργατικὴ διεύθυνση τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κοινωνίας καὶ ἡ ἔξουσία τῶν ἐργατικῶν συμβουλίων πρέ-

πει νὰ προβάλλεται καὶ νὰ διαδίδεται μὲ ἐπιχειρήματα παριμένα ἀπὸ τὴν πρόσφατη ἴστορικὴ πεῖρα: τὸ οὖσιαστικὸ περιεχόμενο τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι: ἐπανεγκατάσταση τῶν ἀνθρώπων στὴν χυριαρχία τῆς ἴδιας τους τῆς ζωῆς, μεταμόρφωση τῆς ἔργασίας ἀπὸ παράλογη φωμοζήτηση σὲ ἐλεύθερη ἐκτύλιξη τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων τῶν ἀτόμων καὶ τῶν δημάδων, σύσταση ἀκεραίων ἀνθρωπίνων κοινοτήτων, ἔνωση τῆς κολτούρας καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων.

Αὐτὸ τὸ περιεχόμενο δὲν πρέπει ἐπονείδιστα νὰ παρουσιάζεται σὰν ὑπόθεση που ἀφορᾷ ἔνα ἀπροσδιόριστο μέλλον, ἀλλὰ νὰ προβάλλεται σὰν ἡ μόνη ἀπάντηση στὰ προβλήματα ποὺ βασανίζουν καὶ πνίγουν τους ἀνθρώπους καὶ τὴν κοινωνία σήμερα. Τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα πρέπει νὰ παρουσιάζεται διτι εἶναι: ἔνα πρόγραμμα ἀνθρωποποίησης τῆς ἔργασίας καὶ τῆς κοινωνίας. Πρέπει νὰ διακηρυχτεῖ μεγαλόφωνα διτι ὁ σοσιαλισμὸς δὲν εἶναι ἔνας ἔξωστης ἀνέσεων πάνω στὴ βιομηχανικὴ φυλακή, ἀλλὰ ἡ καταστροφὴ τῆς ἴδιας τῆς βιομηχανικῆς φυλακῆς.

3) Ἡ ἐπαγαστατικὴ κριτικὴ τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας θὰ πρέπει ν' ἀλλάξει ἀξονα. Αὐτὴ πρέπει πρῶτα νὰ καταγγείλει τὸν ἀπάνθρωπο καὶ παράλογο χαρακτῆρα τῆς συγχρόνου ἔργασίας σὲ δλες της τις ὄψεις. Πρέπει νὰ ἀποκαλύψει τὸ αὐθαίρετο καὶ τερατῶδες τῆς ἱεραρχίας στὴν παραγωγὴ καὶ στὴν κοινωνία, τὴν πλήρη ἀπουσία δικαιολόγησης, τὴν τεράστια σπατάλη καὶ τοὺς ἀνταγωνισμοὺς ποὺ αὐτὴ προκαλεῖ, τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἀνίκανότητα τῶν διευθυνόντων, τις ἀντιφάσεις καὶ τὸν παραλογισμὸ τῆς γραφειοκρατικῆς διεύθυνσης τῆς ἐπιχείρησης, τῆς οἰκονομίας, τοῦ κράτους τῆς κοινωνίας. Πρέπει γὰ δεῖξει διτι τὸ πρόβλημα τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι λυμένο ἀκόμα οὔτε καὶ στις κοινωνίες τις πιὸ πλούσιες, διτι ἡ καπιταλιστικὴ κατανάλωση εἶναι γεμάτη ἀντιφάσεις καὶ τελικὰ παράλογη. Τέλος πρέπει νὰ περιλάβει δλες τις ὄψεις τῆς ζωῆς, νὰ καταγγείλει τὴν ἔρείπωση τῶν κοινοτήτων, τὴν ἀπανθρωποποίηση τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἀτόμων, τὸ περιεχόμενο καὶ τις μέθοδες τῆς καπιταλιστικῆς ἐκπαίδευσης, τὸ τερατῶδες τῶν συγχρόνων πόλεων, τὴ διπλὴ καταπίεση ποὺ ἐπιβάλλεται στις γυναῖκες καὶ στοὺς νέους.

4) Οἱ παραδοσιακὲς ὄργανώσεις στηρίζονται στὴν ἴδεα διτι οἱ οἰκογομικὲς διεκδικήσεις ἀποτελοῦν τὸ κεντρικὸ πρόβλημα γιὰ τοὺς ἔργαζομένους καὶ διτι ὁ καπιταλισμὸς εἶναι ἀνίκανος νὰ τις ἴκαγοποιήσει.